

Norma v slovarju sodobne slovenščine: zloženke in kratice

POVZETEK: Slovar kot nabor poimenovalnih enot nekega jezika je spremenljiv pojav. Vanj neprestano vstopajo poimenovanja za nove predmete, pojme itd. Po izvoru ločimo poimenovanja iz lastnega jezika in poimenovanja iz tujega jezika. V okviru lastnega jezika je v slovenščini najproduktivnejša možnost za tvorbo poimenovanj besedotvorje. Analizirali smo dva besedotvorna pojava, ki sta bila najprej kot nova v slovenščini normativno zavračana, vendar pa sta v jeziku ostala in sta v zadnjem času celo vse bolj aktualna. Gre za zloženke iz dveh samostalnikov tipa kinospored, ki se pogosteje kot skupaj – tudi zaradi stanja, kakršno je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika in v Slovenskem pravopisu 2001 – pišejo narazen, in zloženke iz kratic tipa UKV-omrežje, ki besedotvorno sodijo v isto skupino, zanje pa je značilno, da jih je – tako kot tudi kratic samih – vse več v terminologiji, pri čemer za terminološke kratice danes velja, da so večinoma prevzete iz angleščine.

KLJUČNE BESEDE: slovar, norma, besedotvorje, zloženka, kratica

1 Uvod¹

Jezikoslovje med jezikovne kodifikacijske priročnike šteje pravopis, prevorečje, slovnico in slovar. Trenutno stanje teh priročnikov za slovenščino je slabo – oglejmo si ga nekoliko podrobneje.

Novi **pravopis** je zainteresirana javnost zelo težko pričakovala, po izidu leta 2001 (dalje SP '01) pa ga je zasul plaz kritik, ki so med drugim izpostavljale to, da pomeni zastranitev v razumevanju jezikovne norme, da v njem gradivni viri niso natančno opredeljeni, da je v občnoimenski leksiki v glavnem le skrajšan in popravljen *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ), da so bili pri gradnji geslovnika v času najmanj 100-milijonskih reprezentativnih korpusov, ki so podlaga sodobnim slovarjem drugod po svetu, pri nas uvedeni »nabiralci besed«, »iztočničarji« in posamezniki, ki so »predlagano besedje odobraval«, nadalje, da je v SP '01 vrsta nedoslednosti, da ima uporabnik težave, kje v slovarskem delu besede sploh iskati, da je veliko neenotnosti med Pravili in slovarskim delom, da se izogiba težjim primerom, uvaja preštevilne dvojnice itd. (našteto je povzeto iz mnenj jezikoslovcev, ki so bila objavljena v 2. številki *Slavistične revije* 2003, mnenja o SP '01 je bilo sicer mogoče prebrati ali slišati še mnogokje). Skratka, kdor bo odprl SP '01 in se vanj le malo bolj poglobil, bo kmalu ugotovil bodisi, da v njem marsičesa ni, da ni izvedel nič, česar ne bi izvedel že v SSKJ, ali pa, da je pravopisna informacija prezapletena, normativno nejasna ali celo napačna. Drži, kar

pravi Korošec (2003), da so slovenski pravopisi »zmeraj spodbudili živahne razprave, pogosto nasprotovanja nestrokovne, kakor tudi strokovne javnosti« (113), velika škoda pa je, da je bil za slovensko jezikoslovje kot tudi za kultiviranost javne besede s SP '01 ne le zamujen trenutek, ampak je bil storjen celo korak nazaj v preteklost.

Prvo in zadnje slovensko **pravorečje** v samostojni knjigi je s podnaslovom *Navodila za zborni ali knjižno izreko* izšlo leta 1946, njegov avtor je Mirko Rupel. Knjiga je stara skoraj 60 let, to pa je obdobje, v katerem se je v slovenski knjižni izreki spremenilo marsikaj. Tudi Toporišičev učbenik *Slovenski jezik na pločama: Izgovor i intonacija s recitacijama* iz leta 1961 sodi po starosti v skoraj isto kategorijo, poleg tega pa je malo znan in danes že skoraj nedostopen. Edino, ker je izšlo podobnega od takrat in s čimer si je mogoče pomagati, je knjiga *Slovenska zborna izreka* avtoric Cvetke Šeruga Prek in Emice Antončič iz leta 2003 in (ponatisnjeno) 2004 s podnaslovom *Priročnik z vajami za javne govorce*, ki ji je dodan tudi CD s 67 minutami posnetega govora. Avtorici v uvodu ugotavljata, da je javno govorjena slovenščina »zelo daleč od vzorne zborne slovenščine« (7), kar razumeta kot posledico tega, da v Sloveniji skoraj nikjer ni sistematičnega praktičnega pouka zborne izreke in skrbi zanjo. Strinjati se je mogoče z oceno, da gre za »koristen splošni priročnik k boljši /.../ izreki« (Jurgec 2004), ker pa strokovno temelji na Toporišičevi Slovenski slovnici, SSKJ, SP '01 in primerjalno tudi na SP '62, je jasno, da so tisto, kar je na tem področju več kot nujno, nove raziskave in na njih temelječa sodobna samostojna knjiga o slovenskem pravorečju.

Naslednji od kodifikacijskih priročnikov je **slovnica**. Spomnimo, da je zadnja slovenska slovnica avtorja Jožeta Toporišiča prvič izšla leta 1976, nato pa je bila ponatisnjena z dopolnitvami in manjšimi popravki še štirikrat, in sicer leta 1984, 1991, 2000 in 2004. Samoumevno je, da je slovnica, ki bo drugo leto stara 30 let, strokovno in gradivno stara, saj so bila mnoga njena spoznanja v tujem in domačem jezikoslovju že presežena ali vsaj dopolnjena. Danes je lahko aktualna zgolj misel, da mora biti slovnica kolektivno delo – tako delo bi slovenski jezikoslovci po znanju zmogli, zaradi drugih razlogov pa ga najbrž še nekaj časa ne bomo dočakali.

Kako pa je s **slovarjem**? Slovar je sicer dvopomenski pojem: na eni strani gre za »odprt sistem poimenovalnih prvin – leksemov oziroma zbira leksemov – leksike, ki je v zavesti določene jezikovne skupnosti in se glede na posamezno govorno (komunikacijsko) dejanje lahko ustrezno aktualizira« (Vidovič Muha 2000: 18); pogosto se za slovar v tem pomenu rabi metafora »besedni zaklad«. Drugi pomen besede slovar pa je 'knjiga, v kateri je ta zbir leksemov zapisan'. Oba slovarja, če lahko tako rečemo, naj bi bila čim bolj prekrivna, je pa imanentna lastnost drugega, da prvemu šele sledi, pri čemer je dobro, če je to razmeroma hitro. Del leksike nekega jezika je v določenem obdobju enak, trden, nespremenljiv ali zelo malo spremenljiv, del leksike pa bodisi zapušča leksikalno jedro jezika, tj. zastareva, bodisi vanj prihaja, tj. je novo.

Prvi celovit slovar v knjigi je bil za slovenščino Pleteršnikov *Slovensko-nemški slovar* (1894/95), za katerega je znana ocena, da se je slovenska leksikografija z njim popolnoma enakovredno postavila ob bok evropski. Sledil mu je leta 1936 Glonarjev *Slovar slovenskega jezika*, ki pa je bil zavrnjen kot leksikografsko neustrezen. Konec 20. let 20. stoletja je ob pobudi, da se ustanovi slovenska akademija znanosti, nastala

tudi ideja o velikem sodobnem slovarju slovenskega knjižnega jezika, ki se je zares začela uresničevati šele leta 1945, ko je bil pri SAZU ustanovljen Inštitut za slovenski jezik. Prva knjiga SSKJ (A–H) je izšla leta 1970, nato pa približno na pet let še ostale štiri (1975, 1979, 1985 in 1991). Gradivo za SSKJ se je zbiralo iz leposlovnih del, revij, časopisov, poljudnoznanstvenih del in šolskih knjig, ki so izšle v obdobju od začetka 20. stoletja do izida posameznih knjig slovarja (o tem gl. v Uvodu v SSKJ, o začetkih SSKJ v obdobju 1928–1952 je podrobneje pisal npr. Suhadolnik (1997)). V času med Pleteršnikom in SSKJ se je skušalo pomanjkanje slovarja nadomestiti tako, da se je slovar manjšega obsega priključil SP '50 in SP '62. Po izidu SSKJ pa takega splošnega slovarja kot dela pravopisa nismo več potrebovali niti pričakovali, in vendar se je ta ponovil v SP '01, to pa na način, o katerem je bilo že veliko napisanega.

Med aktualna slovarska dela, ki so v pripravi trenutno, sodi gotovo *Slovar novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika*, ki nastaja na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Ob tem povejmo še, da za slovenščino nimamo frazeološkega slovarja oz. je zanj izšel leta 2003 šele poskusni zvezek avtorja Janeza Kebra, končni frazeološki slovar, ki bo delo le enega avtorja, pa bo gotovo nastajal še nekaj let. Glede terminoloških slovarjev lahko ugotovimo, da jih kar nekaj že obstaja, še veliko več pa je področij brez njih, zlasti je pereč položaj mlajših ved. Nekaj je tudi na spletu dostopnih slovarjev za oz. s slovenščino (gl. npr. Spletni slovarji, <<http://www.sigov.si/slovar.html>>, februar 2005), nekateri slovarji pa neposredno na spletu tudi sproti nastajajo (npr. slovar informatike *Islovar*, <http://www.islovar.org/slovar_oslovarju.asp>, februar 2005). Itd. Itd. Drugi narodi, tudi slovanski, nas na leksikografskem področju torej zopet prehitujejo. Novosti sicer tudi v slovensko leksikografijo počasi prinaša korpusno jezikoslovje. Za slovenski jezik referenčni, enojezični in sinhroni 100-milijonski korpus že obstaja (*Korpus slovenskega jezika FIDA*, <www.fida.net>), trenutno dostopna različica je zaključena z besedili iz leta 2000, v okviru projekta pa prav zdaj poteka tudi dopolnjevanje tega korpusa z novejšimi besedili. Referenčni korpus slovenskega jezika se pripravlja tudi v Laboratoriju za korpus slovenskega jezika na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša.

Toliko le v obrisih o priročnikih. V nadaljevanju si bomo podrobneje pogledali tisti drugi pomen besede slovar: kaj je torej novega v leksiki slovenščine?

2 Izvor novih poimenovanj

Načinov tvorbe poimenovanj za nove pojave je v vsakem jeziku več. Med njimi je tudi prevzemanje iz tujega jezika. Poimenovanja za novo je torej mogoče po izvoru ločiti na lastni jezik in na tuji jezik.²

V okviru **lastnega jezika** ločimo pri besedah dve možnosti: možnost tvorbe besed po pravilih, vgrajenih v besedotvorni sistem (npr. iz *ogled* dobimo *predogled*), in možnost dodajanja novih pomenov že znanim besedam, t. i. pomenotvorje (npr. *splet* kot 'kar je povezano', npr. v zvezi *splet niti*, in kot 'internetni porazdeljeni informacijski sistem',³ npr. v zvezi *poglej na splet*). Tretja možnost v lastnem jeziku je tvorba stalnih besednih zvez (npr. *haptični* + *vmesnik* > *haptični vmesnik*).

Pri besedah iz **tujega jezika** ločimo štiri ravni prevzetosti, in sicer: citatnost, pri kateri se beseda ali besedna zveza obnaša (zlasti piše, praviloma tudi izgovarja itd.) kot v jeziku, iz katerega prihaja (npr. *on-line*); druga raven je kalkiranje, ki je poljudno imenovano tudi prevajanje po morfemih (npr. *(električni) tok*, ki je v angl. *current*, franc. *courant*, it. *corrente*, shrv. *struja*, nem. *Strom*); tretja raven je oblikoslovna prevzetost, kar pomeni, da se beseda sklanja po pravilih slovenskega jezika (npr. *manager/menedžer*,⁴ *managerja/menedžerja* itd.); četrta raven pa je oblikoslovna ter besedotvorna prevzetost skupaj, kar pomeni, da se beseda sklanja po pravilih slovenskega jezika, poleg tega pa iz nje po pravilih slovenskega jezika že nastajajo tudi tvorjenke (npr. *jazz/džez* > *jazzovski/džezovski*).

2.1

Če se v nadaljevanju najprej ustavimo pri poimenovanjih, prevzetih iz tujega jezika, lahko rečemo, da je v slovenščini prave **citatnosti** za poimenovanje novega malo, le v zelo redkih primerih je daljši čas citatna beseda ali zveza tudi edino poimenovanje za nek pojav, večinoma se ob njem pojavi še kako drugo poimenovanje, bodisi neprevzeto ali pa se začne citatna beseda vsaj sklanjati po slovensko (če gre seveda za katero od pregibnih besednih vrst, tj. samostalnik, glagol itd.), kar pomeni, da že prestopi na raven oblikoslovne prevzetosti. Citatnost kot le enkratno gostovanje neke besede ali zveze v drugem jeziku je (le) stvar stila, je torej posledica zavestne avtorjeve odločitve in izbire – možnost izbire pa imamo samo takrat, ko imamo za nek pojav vsaj dva izraza. Naštajmo nekaj takih citatnih besed in besednih zvez, ki imajo stilno vlogo: *top secret operacija*, *pin-up dekle*, *clueless zunanost*, *hi-tech invalidski voziček*, *acid žvižg* (vir: Mladina).

Kadar dobimo poimenovanje takó, da izraz iz tujega jezika prevedemo kot npr. *internet* v *med-mrežje*, pravimo, da smo ga **kalkirali**. Ker je to poimenovanje nastalo v tujem jeziku na ta način, da so prišle v izraz tiste vsebinske lastnosti (v smislu Saussurjevega jezikovnega znaka, ki ga sestavljata izraz in vsebina), ki jih je kot za poimenovanje pomembne videl tuji jezik, se s kalkiranjem tudi v lastni jezik vnaša tuje videnje sveta, čeprav je izraz dejansko domač (o tem je pisal že Levstik leta 1857/58). Te oblike prevzemanja kot take sploh ne bomo opazili, če tujega izraza ne poznamo ali preprosto nismo pozorni (več o kalkiranju gl. pri Vidovič Muha 2000). Zdi se, da je med vsemi oblikami prevzemanja kljub povedanemu kalkiranje normativno še najmanj problematično, zlasti takrat, ko je že izvorno poimenovanje nastalo s pomenskim prenosom, kar je najpogosteje po metaforični poti (več o tem gl. dalje) – upravičeno namreč opozarja Gorjanc (1996: 252), da je prav pri kalkiranju metaforičnega poimenovanja – tak je bil tudi zgornji primer *tok* – večkrat težko govoriti o jezikovnosistemski neustreznosti, kajti metaforična poimenovalna pot kot vir novih terminoloških poimenovanj zaradi skupne kulturne izkušnje lahko ustreza tudi jeziku prejemnika. Podobno mnenje lahko preberemo pri Korošču (1971: 12): »Prizadevanje za enotno terminologijo danes ne more potekati samo v mejah enega jezika. Zlasti znanstvene terminologije imajo znatno mednarodno odvisnost. /.../ Seveda te koordinacije ni mogoče in ni treba zmeraj ohranjati po vsi sili, saj lahko leksikalna značilnost kakega jezika nasprotuje domači in tako v domačem

jeziku poruši leksikalni sistem. Vendar glede tega ne moremo odklanjati direktnega prevajanja, t. im. kalkov, če so v skladu s slovenskim jezikovnim sistemom.« Z vidika normativistike, ki ocenjuje zgolj po razmerju domače : prevzeto, ima torej kalkiranje prednost pred oblikoslovnim prevzemanje (prednost bo torej imelo *medmrežje* pred *internetom*), treba pa je vedeti, da to ne sme biti edino merilo pri presojanju večje ali manjše ustreznosti leksema.

Oblikoslovno in besedotvorno prevzemanje je v slovenščini v okviru prevzemanja iz tujega jezika pogostejše kot kalkiranje. Ker je oblikoslovna prevzetost v izrazu očitna, so besede kot npr. *management* pogosto pobuda za ugotovitve zlasti »ljubiteljev« slovenščine, da ta ni več to, kar bi morala biti. S prevzemanjem se srečujejo vsi jeziki, različne so le reakcije nanj. Izbiranje, presojanje, tudi »čiščenje« leksike kot bolj ali manj primerne spremlja slovenski knjižni jezik že vse od njegovih začetkov, kajti že za »normo, ki so jo vzpostavljali protestanti, je bilo /.../ značilno, da so jo skušali 'očistiti' interferenc iz (pretežno) govornega stika z mestno nemščino« (Pogorelec 2003: 204). Naslednji očitnejši čas purizma je sledil v 1. polovici 19. stoletja z osrednjima osebnostma Kopitarjem in Prešernom. Purizem, naperjen proti tujim prvinam v knjižni leksiki, so Prešeren in njegovi somišljeniki zavračali »na podlagi lastnega, še danes živega razumevanja knjižnega jezika, ki ga stiki med kulturami oplajajo, mu širijo predstavnne svetove in bogatijo besedišče« (Pogorelec 2003: 205). Kalin Golob (1996) je ob pregledu slovenskih jezikovnokulturnih smeri prejšnjega stoletja ugotovila, da je bilo pomembno tako v preteklosti, kot je pomembno tudi danes, upoštevanje posebnih slovenskih razmer, pri čemer je treba tudi zmernemu purizmu priznati prispevek k ohranjanju samobitnosti slovenskega jezika.

2.2

V lastnem jeziku so, kot smo že zapisali, v grobem tri možnosti za tvorbo poimenovanj: besedotvorje, pomenotvorje in tvorba stalnih besednih zvez. **Stalne besedne zveze** so dveh tipov: terminološke, npr. *kvantni skok*, in frazeološke, npr. *zgrabiti bika za roge* 'odločno se lotiti težkega, zahtevnega dela'. Prve nastajajo zaradi težnje po natančnem poimenovanju. Njihova pomanjkljivost je dolžina, za poimenovanja je namreč dobro, da so kratka (načelo gospodarnosti), zaradi česar so stalne besedne zveze pogosto skrajšane v kratico. Frazemi so na drugi strani tiste vsaj dvobesedne poimenovalne enote, ki imajo za razliko od terminov ekspresivno vrednost, kar pomeni, da niso nikoli edino poimenovanje in da imajo vsaj eno nevtralnno sopomensko besedo ali besedno zvezo. Frazemi imajo v besedilu stilno vlogo, zaradi česar so kot poimenovanje za nov pojav vsaj primarno nerelevantni.

Dodajanje pomenov že obstoječi besedi ali **pomenotvorje** poteka prek štirih postopkov: metaforičnega, metonimičnega in sinekdohičnega prenosa ali prek pomenske vsebovanosti (več o tem gl. pri Vidovič Muha 2000). V terminologiji je od naštetih štirih daleč najpogostejši metaforični pomenski prenos. Metaforični termini so zaradi asociacije z že znano predmetnostjo pomensko bolj predvidljivi, zaenkrat pa je še neraziskano vprašanje, ali se kot taki tudi lažje uveljavijo v rabi – če gre hkrati še za kalke, bi temu lahko pritrdili.

Najpogostejši način nastajanja novih poimenovanj je v slovenščini **besedotvorni**. Ker se bomo temu v nadaljevanju podrobneje posvetili, na tem mestu izpostavimo le še znano dejstvo, da je že nekajkrat omenjeno področje, tj. področje terminologije, tisto, kjer najprej in tudi najbolj hitro nastajajo nova poimenovanja. Ker stroka hkrati s predmeti in pojmi pride v stik tudi s poimenovanji zanje in ker tudi za slovenske stroke velja, da to večinoma pomeni sprejetje iz tujega, je prevzemanje pomemben način ohranjanja poimenovalnega ravnotežja v jeziku.⁵ Na primeru analize vseh terminov iz ene številke *Elektrotehniškega vestnika* (5, 1998) smo za elektrotehniko, ki sicer ne sodi med novejšo vede, ugotovili (Logar 2001/02), da je bila le dobra četrtnina terminov neprevzetih, polovica jih je bila prevzetih, slabo četrtno pa so predstavljali večbesedni termini, ki so kombinacija prevzetih in neprevzetih besed. Znano je tudi, da je v slovenščini – pa ne samo v slovenščini – vse več novejših terminov iz angleščine. Iz lastnega raziskovanja lahko potrdimo, da to velja za kratične in izkratične termine tipa *URL* < *Universal Locator*, *UPS*-*naprava* < *Uninterruptable Power Supply*.

2.2.1 Besedotvorje kot vir novih poimenovanj

Slovenski jezikovni sistem pozna sedem postopkov tvorjenja besed, in sicer (našteto po Vidovič Muha 1988): navadno izpeljevanje, npr. *prijazn-ost*, tvorjenje iz predložne zveze, npr. *z-glav-je*, medponsko-priponsko zlaganje, npr. *črn-o-las-ka*, medponskoobrazilno zlaganje, npr. *drev-o-red*, sestavljanje, npr. *nad-škof*, modifikacijsko izpeljevanje, npr. *prst-ek*, in priredno zlaganje, npr. *hrvaško-slovenski*. V slovenščini – kot tudi sicer v slovanskih jezikih – je najproduktivnejši besedotvorni postopek navadno izpeljevanje (za razliko od npr. nemščine, kjer to velja za zlaganje).

V besedotvorju bi z vidika novejših sprememb, ki postajajo slovarska norma, lahko pisali o več temah, vendar se bomo tu posvetili le dvema: zloženkam iz dveh samostalnikov in (iz)kratičnim tvorjenkam.

2.2.1.1 Zloženke iz dveh samostalnikov

V zadnjem času se je v slovenščini izrazilo povečalo število novih poimenovanj, nastalih po vzorcu medponskoobrazilnega zlaganja, natančneje zloženek iz dveh samostalnikov tipa *avtošola* < *šola za avte*. Naštajmo jih še nekaj, pri tem pa opozorimo, da gre za primere, ki jih v SSKJ ni, nabrali pa smo jih v Delu, pri čemer smo zapis (torej skupaj ali narazen) pustili tak, kot je bil v viru: *klima naprava*, *kino spored*, *kava bar*, *sendvič stena*, *punkrok*, *bas kitara*, *pop kultura*, *punk koncert*, *evroobmočje*, *evro kovanec*, *evro bankovec*, *jazz klub*, *Mobiračun*, *Avtomagazin*/*Avto-magazin*/*Avto magazin*, *Zgodbopripovedovalnica*. Tak postopek tvorbe novih besed – ki seveda kot vse nove besede bodisi prvič poimenujejo novo ali pa so »zgolj« sopomenke že obstoječim poimenovanjem – je sicer v slovenščino prišel v drugi polovici 19. stoletja iz nemščine, zares produktiven pa ni postal vse do druge polovice 20. stoletja, ko npr. Korošec leta 1972 za primere kot *vikend hišica* ugotavlja, da so se razmahnili »v zadnjem desetletju pod vplivom nemščine in v zadnjem času tudi angleščine« (184). Da bi zares lahko razumeli problematiko, moramo stopiti še korak nazaj in povedati, da v slovenščini samostalniški prilastek ne more biti *pred* samostalniškim jedrom, ampak samo *za* njim,

v samostalniški besedni zvezi so namreč levo od samostalniškega jedra (levi prilastek) lahko le pridevniške besede, desno od jedra (desni prilastek) pa je lahko »vse drugo« (Toporišič 1991: 465). Povedano pomeni, da je v slovenščini nezaznamovano reči *brat Janez* in ne *Janez brat*, *mesto Piran* in ne *Piran mesto*, *ptica selivka* in ne *selivka ptica*. Torej: sistemsko – zapišimo kar – *pravilno* bi bilo v slovenščini reči *žarki alfa* (in torej ne *alfa žarki*), varianta pa bi bila tudi **alfovski/alfasti žarki*, ki pa se v rabi ni uveljavila ali pa se sploh ni pojavila, nadalje *plašč za avte* ali *avtomobilski plašč* (in ne *avto plašč*), *igrišče za golf* ali pa *golfsko igrišče* (in ne *golf igrišče*) itd. Pa vemo, da ni tako. V slovenščini imamo *alfa žarke*, *avto plašč* in *golf igrišče*. Pred nadaljnjim razmišljanjem je treba opozoriti še na to, da so take zloženke dveh tipov (Vidovič Muha 1995: 156–157, o njiju piše kot o starejšem in mlajšem): en tip ima glasovno izraženo medponsko obrazilo, tj. v veliki večini *-o/-e-*, npr. *drev-o-red*, drugi tip pa ima medponsko obrazilo izrazno enako imenovalniški končnici prvega samostalnika, npr. *angor-a-volna*, *kin-o-dvorana*, *golf-o-igrišče*. Zloženke naj bi se v slovenščini – tako kot npr. v nemščini⁶ – pisale skupaj in pri prvem tipu tu niti ni težav (kdo pa bi napisal *zobo zdravnik?*),⁷ saj tudi manj večjemu piscu tisti vmesni *-o-* ali *-e-* sicer nikamor ne sodi. Drugače pa je pri drugem tipu, pri katerem prvi (podstavni) besedi navidez nič ne manjka, nima pa tudi nobene odvečne črke oz. glasu. Da je stvar še zapletenejša, so tudi v slovenščini pridevniki (in ne samostalniki), ki kot taki v besedni zvezi sodijo na mesto *pred* jedrnim samostalnikom, se pa sklanjajo po ničti sklanjatvi, npr. *bež ton*, *blond lasje*, *bordo barva*, *fer igra*, *fejst ljudje*, *gala predstava*.

Kljub normativnim posegom (gl. v nadaljevanju) je vzorec v jeziku ostal in se je, kot že rečeno, v zadnjih desetletjih še okrepil. Poglejmo si njegovo obravnavo od 50. let 20. stoletja naprej nekoliko podrobneje.

V SP '50 in predhodnih pravopisih posebnih pravil o zapisu poimenovanj, kakršni sta *vikendhiša* ali *avtošola*, ni bilo. V slovarskem delu SP '50 so bile besede, ki imajo jedrni del, tj. desni del, neprevzeti, npr. *avtoolje*, *avtopodjetje* in *avtopromet*, označene s križcem, kar pomeni, da v knjižni rabi niso bile dovoljene, namesto njih pa naj bi se rabilo *avtno olje*, *avtno podjetje* in *avtni promet*, medtem ko so bile besede, ki imajo jedrni del prevzeti, npr. *avtogaraža*, *avtostrada* in *avtoindustrija*, v SP '50 brez posebne oznake – v knjižnem jeziku so se torej lahko rabile brez posebnosti, zapisane pa so bile skupaj.

V SP '62 je zapisano, da »b/ese, ki so v obeh delih tujke in smo jih sprejeli kot zvarjeno celoto, pišemo skupaj: *avtogaraža*, *avtostrada*«, če pa so iz »domače besede in tujke«, pa se pišejo narazen (SP '62: 75). Na istem mestu je priporočeno, da se takim poimenovanjem izogibamo tako, da določujočo besedo postavimo *za* jedrno, torej tako, kot smo navedli že zgoraj, npr. *alfa žarki* > *žarki alfa*, ali pa iz nje naredimo pridevnik, npr. *celofan papir* > *celofanski papir*.

Pogorelec (1964) je ob izidu *Poskusnega snopiča Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (1963) opozorila, da je »*avto* enako kot *kino* samostalnik tudi v zvezi *avto cesta* ali *kino dvorana* /.../, le da ima v zloženki drugačno funkcijo, kot jo ima kot samostojen stavčni člen« (236).

Sledil je izid 1. knjige SSKJ (1970), kjer je v Uvodu zapisano, da pisave zloženik slovar »ni izpeljal dosledno«, ker je bila raba »močno neenotna« (§ 173), zato SSKJ-ja glede zapisa skupaj ali narazen pri zloženkah iz dveh samostalnikov ne moremo imeti za merodajnega. Priročnik, ki naj bi nam pri tem pomagal danes, je zadnji SP (o tem še v nadaljevanju). V SSKJ je sicer ohranjena delitev iz SP '62, da se zloženke s prevzeto besedo v drugem delu pišejo skupaj, z domačo besedo v drugem delu pa narazen ali pa – kar je glede na SP '62 novo – tudi skupaj. Tako lahko npr. preberemo *avtoprevoznik* in⁸ *avto prevoznik*, *elektrooprema* in *elektro oprema*, *kinoobiskovalec* in *kino obiskovalec*, vendar pa samo skupaj, npr. *avtomontaža*, *elektroinštalacije*, *kinoaparati*. Problem še dodatno zaplete kvalifikator neskl.(onljivi) pril.(astek),⁹ s katerim so v SSKJ npr. označene prve besede pri *skaj torbica*, *sherry vino*, *tenis igrišče*, *tramvaj vozilo* itd. – vsi ti primeri so v SSKJ zapisani samo narazen.

Toporišič je v oceni 1. zvezka SSKJ (1971: 70) razumel dvojno pisavo v obravnavanih primerih kot »nepotrebno nedoslednost« in utemeljil kot edino pravilen zapis skupaj s tem, da je ta nesklonljivi prilastek dejansko določilna sestavina zloženke, kot tako pa jo pišemo skupaj z delom, ki ga določa. Toporišiču je odgovarjal Rigler (1971), ki je zapis takih primerov skupaj zavrnil z več vidikov (457–459), med njimi sta dva, ki sta ves čas uravnavala rabo in sta zaradi istega razloga relevantna še danes: govorniki slovenščine na tako dolge besede niso navajeni, zaradi česar se bo pisava skupaj težko uveljavila. Rigler je že za začetek 70. let ugotavljal, da so v dejanski jezikovni rabi ti primeri pisani narazen. Še eno pomembno lastnost je izpostavil Korošec (1972), namreč, mnoge od teh zvez so v takem zaporedju stalne in pri njih ne moremo prestaviti določilne besede za samostalnik, npr. **črta gol*, **dvorana kino*, **bomba seks*, v prilastku takih zvez pa je prepoznal večinoma besede tujega izvora. Pri zapisu je ločil dve skupini: pri tistih zvezah, pri katerih je »nesklonljivi prilastek strogo vezan samo na mesto pred samostalnikom« bi bila možna pisava skupaj, pri vseh drugih zvezah pa je priporočil pisavo narazen.

Vidovič Muha (1988: 157–158) se je strinjala z Riglerjevo ugotovitvijo, da je dejanska raba »na strani pisave narazen«, a je poudarila, da bi moral biti SSKJ v normativnem smislu doslednejši pri zvezah, ki jih je označil z neskl. pril., in sicer tako, da bi zraven navedel še »sistemsko ustrezn/o/ zvez/o/ samostalnika in pridevnika« (158), npr. da bi pri *angora volna* zapisal še *angorska volna*, ali da bi take enote zaznamoval s kvalifikatorjem, pri primerih, ki imajo v jeziku skladiškovnostrukturno enake zloženke, pa bi moral dopuščati možnost zapisa skupaj, npr. *koktajobleka* < *obleka za koktajl*, ker je skupaj zapisano tudi *avtogaraža* < *garaža za avto*. Avtorica je zloženost dokazovala s tem, da se v medpovzgo obrazilo pretvori slovnično razmerje med obema samostalnikoma, kar pomeni, da je *avtocesta*, ki je nastala iz *cesta za avto*, ravno tako zloženka kot *zobozdravnik*, ki je nastal iz *zdravnik za zobe*. S tem se »strukturno /.../ zloženke z obrazilom, ki je homonimno s končnico /v našem primeru *avt-o-cesta*/, izenačujejo z zloženkami, ki imajo obrazilo izrazno samostojno /v našem primeru *zob-o-zdravnik*/« (177).

Normativna zapoved, ki iz ugotovljene zloženosti sledi, je zapis skupaj. Preden preverimo, kako je z njim v rabi, pogledajmo še, kako nas o tem pouči najnovjši SP.

Običajno je, da se o zapisu skupaj ali narazen najprej poučimo v pravopisnih pravilih. V Pravilih SP '01 je najprej ugotovljeno, da je »pisanje skupaj ali narazen /.../ deloma kompromisno in nedosledno tudi zaradi rabe in tujih vplivov« (§ 487), med primeri pa so tu med drugim navedeni: »angoravolna ali volna angora, legokocke ali lego kocke, vikendhišica ali vikend hišica«. Temeljno pravilo o pisanju zloženek, kakršne obravnavamo tu, sledi v § 492 in 495, kjer je določeno, da »zloženke z imenovalniško ali katero drugo medpono: pikapolonica, figamož; generalpolkovnik, brucmajor /.../« pišemo **skupaj**. Zadeva postane manj enoumna dva odstavka nižje, kjer v § 497 in 498 preberemo, da pišemo tiste zloženke iz prej navedene točke, »katerih sestavine se v zamenjanem besednem redu lahko uporabljajo kot besedne zveze: alfažarki/alfa žarki /.../, legokocke/lego kocke, temperabarve/tempera barve /.../« **skupaj ali narazen**, pri čemer je priporočljivejša besedna zveza tipa žarki alfa.

Tako v Pravilih. Pisec pa, ki želi hiter odgovor o zapisu le konkretnega primera, bo verjetneje prej pogledal v slovarski del SP '01.¹⁰ Tam bo lahko hitro ugotovil, da je dvojni zapis pogost, dejansko še bolj pogost, kot bi smel biti, če bi se avtorji SP '01 držali lastnih Pravil. Namreč, tudi v primerih, ko zaporedja besed ne moremo kar preprosto zamenjati (vsaj ne brez ustreznega sklonskega razmerja med jedrnim samostalnikom in njegovim samostalniškim prilastkom tipa *avtogaraža* = garaža za avte (in seveda ne *garaža avto*), ki pa ga Pravila SP '01 ne previdevajo), je po slovarskem delu SP '01 možen tako zapis skupaj kot narazen, npr. *bivakvreča* tudi¹¹ *bivak vreča*, *golfklub* tudi *golf klub*, *safarisrajca* tudi *safari srajca*, *kvizoddaja* tudi *kviz oddaja*. Tudi pri pregledu zapisa, kot ga priporoča (zapoveduje?) SP '01 pri besedah z *video-*, *foto-* in *elektro-*,¹² smo ugotovili (več o tem gl. pri Logar 2003: 99–100), da je stanje popolnoma nejasno in neenotno: *videoposnetek* ima dvojni zapis, *videoigra* in ostale pa so zapisane samo skupaj; *fotosteklo*, *fotoposnetek* in *fotoslužba* imajo dvojni zapis, *fotostavek*, *fotomaterial* in ostale so zapisane samo skupaj; pri *elektro-* pa ima dvojni zapis 10 besed, npr. *elektrodelavnica*, *elektropeč*, druge pa so zapisane samo skupaj, npr. *elektroindustrija*. Zakaj je tako, kot rečeno, ni jasno.

Iz zapisanega je pričakovati, da stanje v dejanski jezikovni rabi ne bo enotno, in ugotovimo lahko, da takšno res ni, v veliki prednosti pa je vseeno zapis narazen. Težko je reči, da bo tudi na splošno popolnoma prevladal, deloma je to morda odvisno tudi od tega, koliko časa je določena beseda že v jeziku. Nezanemarljiva je tudi vloga črkovalnikov, ki jih imamo nameščene na osebnih računalnikih.¹³ Tudi zapis skupaj kar izginil ne bo, pri določenih besedah je že prevladal, pri določenih avtorjih ali v določenih besedilih je dosleden, pravopis ga priporoča, svoje delo opravijo tu tudi lektorji. Če si v referenčnem 100-milijonskem korpusu FIDA ogledamo le dva primera: *avtocesta* se pojavi 6.353-krat, *avto cesta* pa le 16-krat; *avtošola* se pojavi 185-krat, *avto šola* pa 182-krat – vidimo, da je en primer praktično vedno zapisan skupaj, drugi pa je popolna dvojnica. Krepi se tak vzorec tudi med lastnimi imeni, npr. *Murgle center*, *Tuš diskont*, *Metalka trgovina*. Še zlasti se narazen pišejo primeri z glasovno praznim medpionskim obrazilom, npr. *bas kitara* se v FIDI pojavi 89-krat, *baskitara* le 4-krat, *šok terapija* 55-krat, *šokterapija* le 5-krat. Obojni zapis se bo verjetno še za nekaj časa ohranjal in smiselno se zdi sklep, da bi bila tudi stroga prepoved zapisa narazen v SP '01 neučin-

kovita. Taka dvojnost je sicer sistemsko moteča in razvoj bo eno od različic čez čas izločil. Pomembno je tudi, kako se bodo obnašali prihodnji slovarji, tudi terminološki. Leksikografi imajo dve možnosti: slediti sistemu jezika in vse take primere kot iztočnice zapisovati le skupaj ali pa bralca vsaj normativno (npr. s puščico) vedno usmeriti v zapis skupaj, druga možnost pa je slediti rabi, jo preveriti v reprezentativnem korpusu besedil in napisati le tisto različico, ki je (veliko) pogostejša, ali pa morda obe, če med njima po pogostosti ni velike razlike. V primeru slednjega bo v slovarju neenotnost, kar pa za noben tovrstni priročnik ni odlika.

Povzamemo lahko, da se je vzorec poimenovanj s samostalnikom kot določujočim delom pred samostalniškim jedrom v slovenščini zakoreninil, pišemo pa trenutno taka poimenovanja – tako kot npr. v angleščini – tako skupaj kot narazen. Normativno priporočilo bi bilo (izhajajoč pri tem iz sistema): pišimo jih skupaj ali pa samostalniški prilastek postavimo za jedrni samostalnik (če je treba, v ustreznem predložnem sklonu).

2.2.1.2 Kratice in zloženke iz njih

Ko govorimo o kraticah in izkratičnih poimenovanjih, smo hitro tudi pri problemu, ki smo ga pravkar predstavili, tj. pri zloženkah iz dveh samostalnikov. Kratice se namreč kot podstava za nova poimenovanja zlasti povezujejo s samostalniki, in sicer tako, da ta samostalnik natančneje določajo, so torej njegov prilastek. Vse kratice so v slovenščini samostalniki in po zgoraj navedenem pravilu bi morale kratice kot prilastki stati *za* samostalniški jedrom, npr. *omrežje UKV*, *kartica SIM*. Pa vemo, da zopet ni tako. Pišemo in govorimo o *UKV-omrežju*, *SIM-kartici*, *DVD-predvajalniku*, *TV-zaslonu*, *RTF-dokumentu* itd. Če pišemo tako, kot je bilo pravkar storjeno tu (torej z vezajem),¹⁴ smo to storili sistemsko in pravopisno pravilno, o čemer pa bomo govorili še v nadaljevanju. Tu bi radi najprej še bolj izpostavili prav *sámo* dejstvo, da so se kratice v slovenščini sploh pojavile, in predvsem, da se pojavljajo v vedno večjem obsegu. Kratice seveda niso pojav 20. stoletja, kljub temu pa opazki iz SP '62, da je kratic in krajšav »čedalje več, pa se tudi hitro menjavajo« (1037), in iz Bunčevega *Malega slovenskega pravopisa* (1966: 52)), da se »/v/ novejši dobi /kratice/ silno množijo«, opredeljujeta čas, ko je v slovenščini nastopil ta leksikalni pojav kot tako pogosto, da ga je opazilo tudi pravopisno jezikoslovje. Sicer primere kot *APZ*, *EKG*, *BBC* prinaša že SP '50 s komentarjem, da so se kratice začele pojavljati zaradi »hitrega tempa sodobnega življenja« (53), medtem ko predhodni pravopisi (Levec 1899, Breznik 1920, Breznik in Ramovš 1935) kratic v današnjem pomenu besede še nimajo.¹⁵ Zanimivo je morda še to, da je bilo pisno sklanjanje z dodanimi glasovnimi končnicami tipa *FDV-ja*, ki ni danes ni nič posebnega in je v skladu z zadnjim pravopisom,¹⁶ v SP '50 in SP '62 prepovedano, isto pa velja tudi za tvorjenke kot *RGL-ov*, *TV-naročnina*, ki naj jih po omenjenih dveh pravopisih za knjižno rabo ne bi delali. V SSKJ bomo primere kot *TV-sprejemnik* našli zapisane narazen, in sicer spet ob kvalifikatorju neskl. pril. Iz današnje množičnosti zlasti zloženek iz kratic vidimo, da omenjena normativna prepoved ni bila učinkovita, pa očitno tudi ne smiselna, saj je izločala možnost izkratičnih (to pa je kratkih ali vsaj krajših) poimenovanj in s tem omejevala zmožnosti slovenskega besedotvornega sistema.

Pravila SP iz leta 1990 so se pri zloženkah iz kratic že odmaknila od SP '62 in so sledila rabi. Navodilo o njihovem zapisu najdemo v § 496: »če je prva sestavina /zloženke/ /.../ kratična zveza črk /.../ se piše z vezajem«, med primeri pa sta tu navedena tudi *TV-program* in *PTT-služba*. Dokaj veliko je izkratičnih zloženek tudi v slovarskem delu SP '01.

Nekoliko drugačna je v SP '01 slika pri izpeljankah tipa *RGL-ov* ali *HDZ-jevec/ha-dezejevec*, ki v Pravilih SP '01 niso registrirane, edini namig o tem, kako bi jih lahko pisali, je vzorec *a-jevska sklanjatev*, ki ga najdemo v § 421. V slovarskem delu SP '01 sicer lahko najdemo nekaj primerov, npr. *eldeesovski*, vendar ne v različici *LDS-ovski*, čeprav je ta v rabi na splošno pogostejša.

Ne da bi se podrobneje ustavljali pri načinu nastanka kratic, ponovimo le znano ugotovitev, da je občnoimenskih kratic veliko v terminologiji, lastnoimenskih pa v publicistiki. Ker mora termin vsebino poimenovati natančno, je pogosto več kot enobesedni, večbesedna poimenovanja pa so dolga in zato nepraktična – posledica je skrajšanje v kratico. Prvotno večbesedno poimenovanje je lahko celo nekakšen opis, pri katerem ima avtor že ob njegovi tvorbi v zavesti to, da ga bo skrajšal v tri-, štiri-, morda tudi petčrkovno/-glasovno kratico.

Danes tvorba kratic v slovenščini ni več nobena posebnost, kar pa je bolj opazno, je to, da je v slovensko terminologijo – pa zopet nikakor ne le v slovensko – v zadnjih približno dveh desetletjih prišla množica v angleškem jeziku nastalih terminoloških kratic, od katerih se je marsikatera razširila tudi v splošno rabo (se je torej determinologizirala). Kratičnih in izkratičnih terminov je več v tehničnih in naravoslovnih vedah kot v humanistiki, deloma verjetno tudi v družboslovju – to smo preverili v dveh letnikih treh znanstvenih revij, in sicer letnik 1967 in 2000 *Slavistične revije*, *Elektrotehniškega vestnika* in *Medicinskih razgledov*. Slavistična revija v letniku 1967 ni imela nobenega (iz)kratičnega termina,¹⁷ v letniku 2000 jih je bilo le šest; v Elektrotehniškem vestniku je bilo v letniku 1967 68 (iz)kratičnih terminov, v letniku 2000 pa 222 (število je torej naraslo trikrat); v Medicinskih razgledih iz letnika 1967 je bilo 13 kratičnih terminov, v letniku 2000 pa jih je bilo kar 184 (14-kratni porast). Očitno se je torej delež (iz)kratičnih terminov povečal. Za gradivo iz letnika 2000 smo preverili tudi izvor takih terminov in ugotovili, da jih je bila v Elektrotehniškem vestniku le četrtina s podstavo v slovenščini, v Medicinskih razgledih pa dobra tretjina, vsi ostali (iz)kratični termini so bili podstavno angleški.

Prezete kratice se v slovenščini skoraj avtomatično izgovarjajo in sklanjajo po pravilih slovenskega jezika in tudi besedotvorno se ne obnašajo nič drugače, kot se obnašajo kratice, ki so tvorjene v slovenščini. Zaradi povedanega se izrazna tujost prevzetih kratic praktično takoj izgubi. Druga možnost, tj., da bi se podstava prevedla oz. bi se zanjo tvorila domača ustreznica, nato pa bi se šele iz te naredila kratica, je precej manj pričakovana in bolj zapletena. Sistemsko jedro slovenščine s takim »posvajanjem« kratic dokazuje svojo prožnost ali – če bi hoteli – živost, je pa res, da je tak termin pomensko še za eno fazo manj predvidljiv: naprej je tak že kot kratica, ki je dokajšnje abstrahiranje jezikovnega izraza, zaradi katerega se mora uporabnik dodatno potruditi,

da pride do podstave, nato pa sledi jezikovna prepreka, ki je pri kratici iz lastnega jezika ne bi bilo.

2.2.1.3 Druge nove tvorjenke

Če smo pri zgornjih pojavih – zloženkah in kraticah – razmišljali kot o relativno novih vzorcih, ki si ju je slovenščina posvojila in prilagodila po tujem, pri kraticah pa bi dejansko lahko rekli mednarodnem vzorcu, v oba pa sedaj produktivno tudi sama na svoj način prispeva, potem iz uvida ne smemo izpustiti številnih tvorjenk – če še vedno ostanemo le na ravni besedotvorja –, ki dnevno nastajajo tako kot nova poimenovanja za (v slovenščini) še ne poimenovano kot tudi kot drugotna, vendar pa stilno zaznamovana poimenovanja za že poimenovano. Tvorba obojih se dogaja na dva načina: po že **ustaljenih postopkih slovenskega besedotvorja** in po **sistemsko nepredvidljivih postopkih**. Ker je pri tvorbi kratic od tvorca ali od enostavnosti izgovora in še česa drugega odvisno, katere črke/glasovi podstavne besede bodo v kratici ohranjeni, so kratice kot tvorjenke nepredvidljive in zato sodijo v skupino nesistemskih tvorjenk,¹⁸ čeprav lahko ugotovimo, da je najpogostejši vzorec za tvorbo kratic ta, da se vanjo pretvarjajo prve črke/glasovi vseh polnopolnomske podstavne besede. Poleg kratic so na ta način neulovljive še npr. prekrivanke, npr. *Opoldnevnik* < *opoldne* + *dnevnik*, *RAPšeren* < *Prešeren* + *rap*, okrnjenke, npr. *mobi* < *mobilni* 'mobilni telefon', *Elizabeta* > *Beta*, *Ela*, *Iza*, *Eliza*, *Liza*, tudi tvorjenke z *e-*, npr. *e-grozljivka*, *e-izobraževanje*, ali pa celo vzorec, ki se je razmahnil zlasti z mobilnimi telefoni, kot *ju3* 'jutri' ali ;), ki pomeni 'mežikanje' – če seveda te besede sploh še lahko štejemo med tvorjenke (več o nesistemskih tvorjenkah gl. v Logar 2003: 145–198). Med naštetimi nesistemskimi besedotvornimi vrstami je najbolj produktivna tvorba kratic. Daleč večje številko novih tvorjenk pa dobimo na tisti drugi način, tj. po besedotvornih postopkih, ki so v slovenščini sistemski. Naj naštejemo nekaj tvorjenk, ki so stilno zaznamovane – so torej drugotno poimenovanje – in jih npr. v SSKJ ne bomo našli:¹⁹ *čistunski*, *mlatnica*, *polževost*, *spotnička*, *neznalec*, *kvakovščina*, *dogajališče*, *združek*, *klepetalnica*, *tiholazenje*, *samo-zgodovinjjenje*, *bunkabrcar*, *drugačevski*, *antismrdolin*, *vozakanje*, *Čezlužnik*, *bruhek*, *rezultatus*, *kimononošec*, *bejburina*, *čipovje*, *slikosuk*, *nekdojica* itd. Kot v tem okviru najproduktivnejša besedotvorna vrsta se je pokazala tista, ki je tudi sicer za slovenščino od vseh njenih začetkov najbolj značilna: navadno izpeljevanje.

3 Sklep

Sledili smo dvema leksikalnima pojavoma, ki sta bila ob prvih pojavitvah v slovenščini zavračana, celo normativno prepovedana, vendar pa sta bila in sta še vedno produktivna ter sta prevzela vlogo, ki je nobena od drugih poimenovalnih možnosti, ki so do tedaj v jeziku že obstajale, ni mogla opravljati tako dobro. To pa pomeni, da sta spremenila del slovenske jezikovne norme – slovnične (besedotvorne) in slovarske – in sta danes njen tvorni del.

Opombe

1. Posamezni deli prispevka so skrajšana in prirejena poglavja magistrskega dela *Besedotvorna stilistika*, Logar 2003, mentorica: prof. dr. Ada Vidovič Muha.
2. Členitev, ki bo predstavljena v nadaljevanju, je deloma povzeta po SP: Pravila 1990, Gorjanc 1996: 254–255, Logar 2001/02, podrobnejša členitev je bila podana pri Vidovič Muha, predavanja SKJ III 2002/03, 2003/04.
3. Vir razlage: *Islovar*, <http://www.islovar.org/iskanje_enostavno.asp>, februar 2005.
4. Na vseh ravneh od citatne dalje lahko ločimo še podomačenost ali nepodomačenost v izrazu. Različica *manager -ja*, ki se že sklanja po slovensko, je največkrat opisovana kot polcitat.
5. Pojem *ohranjanje poimenovalnega ravnotežja* po Vidovič Muha 2000.
6. Prim. npr. v *Die deutsche Rechtschreibung* (2003), kjer so skupaj napisane tudi zloženke, pri katerih je eden od samostalnikom ohranil angleško izrazno podobo: *Computerspiel, Babyjahr, Jackettasche, Campinghänger*.
7. To tudi ni edini tip podrednih zloženek, ki ga imamo v slovenščini, obstaja namreč še tip *črnolaska, zvitorepec, šestkotni* itd., ki pa tudi ne povzročajo pisnih težav.
8. Kvalifikator *in* stoji pred enakovredno dvojnico (SSKJ I: § 117).
9. Pojem *nesklonljivosti* je v novejšem jezikoslovju nadomestilo *sklanjanje po ničti/glasovno prazni sklanjatvi*.
10. Naj še povemo, da je v slovarski del SP '01 vpeljana oznaka *prvi del podr.(edne) zlož.(enke)*.
11. Oznaka *tudi* uvaja še dopustno knjižno dvojnico (SP '01: § 1066).
12. Gre prav tako za zloženke z medponskim obrazilom, čeprav za drug podtip.
13. V elektronski obliki tega članka je večina skupaj zapisanih zloženek podčrtana kot napačna.
14. Pri čemer je vezaj zgolj pravopisni dogovor, teoretično bi se namreč lahko pisalo tudi skupaj brez vezaja, npr. **UKVomrežje*, saj gre za zloženke. Sicer pa je zapis z vezajem pri zloženkah iz kratic (pa tudi simbolov in formul) določen tudi v nemškem pravopisu, prim. *Die deutsche Rechtschreibung* (2003): *DVD-Spieler, UKW-Sender, BMW-Motorrad*.
15. Že pri Levcu (1899) sicer najdemo pojem kratica, vendar je z njim razumljena današnja okrajšava, torej tip *t. l., dr.*
16. Sklanjanje kratic z glasovnimi končnicami je sicer normativno že v SSKJ (1970–1991).
17. Upoštevali smo tako samo kratične termine, torej tip *EKG*, kot tudi izkratične termine, torej tip *APC-gen*. Navadne izpeljanke iz kratic med termini ni bilo nobene.
18. To sicer ni edina lastnost, zaradi katere so kratice sistemsko nepredvidljive tvorjenke; druga lastnost, ki jih uvršča sem, je dejstvo, da jim ne moremo določiti besedotvorne podlage in obrazila, pa tudi o skladijenjski podstavi pri njih ne moremo govoriti.
19. Vire, iz katerih so te tvorjenke, gl. v Logar 2003.

Literatura

- Breznik, Anton (1920): *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.
- Breznik, Anton, in Ramovš, Fran (1935): *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Znanstveno društvo.

- Bunc, Stanko (1966): *Mali slovenski pravopis*. Maribor: Založba Obzorja.
- Die deutsche Rechtschreibung* (2003). Ur. Ursula Hermann et al. Gütersloh, München: Bartelsmann Lexikon Institut.
- Glonar, Joža (1936): *Slovar slovenskega jezika*. Ljubljana: Umetniška propaganda.
- Gorjanc, Vojko (1996): Terminologija novejših naravoslovno-tehniških strok (Ob primeru računalništva in jedrske fizike). V A. Vidovič Muha (ur.): *Jezik in čas*: 251–260. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Islovar*. URL: [Http://www.islovar.org/slovar_oslovarju.asp](http://www.islovar.org/slovar_oslovarju.asp) (dostop: februar 2005).
- Jurjec, Peter (2004): Cvetka Šeruga Prek, Emica Antončič, Slovenska zborna izreka: Priročnik z vajami za javne govorce. *Jezikoslovni zapiski* 10, 2: 159–163.
- Kalin Golob, Monika (1996): Jezikovnokulturne smeri na Slovenskem: romantiki in realisti oz. puristi in protipuristi? V A. Vidovič Muha (ur.): *Jezik in čas*: 77–91. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Korpus slovenskega jezika FIDA*. URL: [Http://www.fida.net](http://www.fida.net) (dostop: februar 2005).
- Korošec, Tomo (1971): O načelih za oblikovanje terminov. V *Referati za strokovni sestanek terminologov in terminoloških svetovalcev z uredniki Slovarja slovenskega knjižnega jezika*: 9–13. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik SAZU, Leksikološka sekcija.
- Korošec, Tomo (1972): O novejši tvorbi sklopov v slovenščini. *Pet minut za boljši jezik*: 180–187. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Korošec, Tomo (2003): Soočenje jezikoslovnih nazorov. *Slavistična revija* 51, 2: 113–114.
- Levec, Fran (1899): *Slovenski pravopis*. Dunaj: Cesarska kraljeva zaloga šolskih knjig.
- Logar, Nataša (2001/02): Elektrotehniška terminologija glede na izvorni jezik. *Jezik in slovstvo* XLVII, 1–2: 41–52.
- Logar, Nataša (2003): *Besodotvorna stilistika: Magistrsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Pleteršnik, Maks (1894/95): *Slovensko-nemški slovar*. Ljubljana: Knezoškofijstvo.
- Pogorelec, Breda (1964): Ob Poskusnem snopiču slovarja slovenskega knjižnega jezika. *Jezik in slovstvo* 9, 7–8: 232–242.
- Pogorelec, Breda (2003): Slovenski knjižni jezik – norma in življenje. V A. Vidovič Muha (ur.): *Slovenski knjižni jezik – Aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje* (Obdobja 20): 203–208. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezi pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete.
- Rigler, Jakob (1971): H kritikam pravopisa, pravorečja in oblikoslovja v SSKJ. *Slavistična revija* 19, 4: 433–462.
- Rupel, Mirko (1946): *Slovensko pravorečje: Navodila za zborna ali knjižna izreka*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Slavistična revija* 51, 2 (2003).
- Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V* (1970–1991). Ljubljana: SAZU in DZS.
- Slovenski pravopis* (1950). Ljubljana: SAZU.
- Slovenski pravopis* (1962). Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Slovenski pravopis I: Pravila* (1990). Ljubljana: DZS.
- Slovenski pravopis* (2001). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Spletni slovarji*. URL: [Http://www.sigov.si/slovar.html](http://www.sigov.si/slovar.html) (dostop: februar 2005).

- Suhadolnik, Stane (1997): Šolar-Ramovšev načrt za slovar knjižnega jezika. *Slavistična revija* 45, 3–4: 558–566.
- Šeruga Prek, Cvetka, in Antončič, Emica (²2004): *Slovenska zborna izreka: Priročnik z vajami za javne govorce*. Maribor: Aristej.
- Toporišič, Jože (1961): *Slovenski jezik na pločama: Izgovor i intonacija s recitacijama*. Zagreb: Jugoton.
- Toporišič, Jože (1971): Pravopis, pravorečje in oblikoslovje v SSKJ I. *Slavistična revija* 19, 1: 55–75.
- Toporišič, Jože (¹1976, ²1984, ³1991, ⁴2000, ⁵2004): *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.
- Vidovič Muha, Ada (1988): *Slovensko skladenjsko besedotvorje ob primerih zloženek*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Vidovič Muha, Ada (1995): Dva tipološka zgleda normativne vrednosti slovenske besedotvorne morfematike. V S. Gajda (ur.): *Język słowiańskie 1945–1995*: 153–165. Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut filologii polskiej.
- Vidovič Muha, Ada (2000): *Slovensko leksikalno pomenoslovje: Govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Avtoričin naslov:

mag. Nataša Logar, raziskovalka
Fakulteta za družbene vede
p.p. 2547
1000 Ljubljana

*Rokopis prejet in sprejet za objavo marca 2005.
Članek je po mnenju uredništva uvrščen v kategorijo izvirni
znanstveni članek s kvalitativno argumentacijo.*